

Manus bildspel

Nobels fredspris 2017

Titelbild

Nu har världen fått veta vem som ska få årets fredspris.

Idag ska ni få lära er mer om bakgrunden till Nobelpriset och om årets pris.

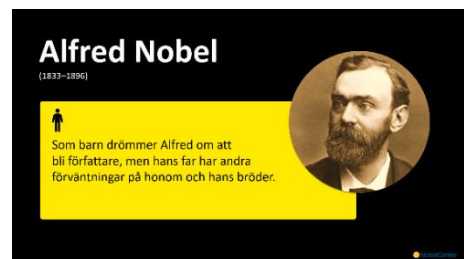

Alfred Nobel

Alfred Nobel föds i Stockholm 23 oktober 1833.

Som nioåring flyttar han tillsammans med sina äldre bröder och sin mamma till Sankt Petersburg, den dåvarande ryska huvudstaden. Där hade hans pappa Immanuel Nobel startat en fabrik.

I Sankt Petersburg får Alfred en bra utbildning och drömmer om att bli författare. Alfreds pappa får honom att lära sig om naturvetenskap och teknik istället, eftersom han och hans bröder förväntas ta över familjens fabrik.

Dynamiten

Alfred Nobel, hans pappa och hans bror Emil försöker uppfinna ett sprängämne som är säkrare än rent nitroglycerin. För det var väldigt farligt att spränga med nitroglycerin – så farligt att Alfreds bror Emil dör i en sprängolycka 1864.

Men till slut lyckas Alfred utveckla både en metod för tillverkning av nitroglycerin och ett sätt att använda det som sprängämne.

Han döper sin uppfinning till "Dynamit" (1867). Dynamiten var ett förhållandevis säkert sprängämne som fick stor efterfrågan under industrialiseringen eftersom det byggdes så mycket. Genom att ta patent på många av sina idéer tjänar Alfred mycket pengar och startar många fabriker runt omkring i världen.

Testamentet

Alfred Nobel dör i en hjärnblödning den 10 december 1896. Han hade inga barn så i sitt testamente skriver han att en stor del av hans tillgångar ska placeras i en fond och att den årliga räntan från den fonden ska gå till ett pris till "dem, som under det förlupne året hafva gjort menskligheten den största nytta."

Räntan ska delas i fem lika delar, varav "...en del åt den som har verkat mest eller best för folkens förbrödande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande och spridande af fredskongresser". Det första priset delades ut 1901 och sedan dess har över 900 pris delats ut till olika personer och organisationer.

Nobelprisutdelningen

Den 10 december varje år delas Nobelpriset ut. I år består själva priset av en medalj, ett diplom och 9 miljoner kronor.

Prisutdelningen sker i Konserthuset i Stockholm, Sverige för alla kategorier förutom fredspriset, som delas ut i Oslo, Norge. Efter själva prisutdelningen så hålls en fin fest för att fira de nya Nobelpristagarna.

Nobels fredspris

"... åt den som har verkat mest eller best för folkens förbrödande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande och spridande af fredskongresser."

Det första Nobelpriset i fred 1901 gick till Henri Dunant, Röda korsets grundare. Därmed antog Norska Nobelkommittén redan från början en bred tolkning av fredsbegreppet; att arbeta humanitärt är också ett sätt att verka för freden.

Viktiga kategorier som har belönats är nedrustning, fredsmäklning och arbete för en bättre organiserad värld. Under de senaste decennierna har även insatser för demokrati, mänskliga rättigheter och miljöarbete belönats.

Exempel på tidigare pristagare

Tidigare pristagare i dessa kategorier är Liu Xiaobo (2010) för sitt arbete för mänskliga rättigheter och Malala Yousafzai (2014) för kampen för barn- och ungas rättigheter – särskilt flickors rätt till utbildning.

Liu Xiaobo greps i december 2008 och dömdes ett år senare till elva års fängelse för att undergräva de statliga myndigheterna. Därför kunde han inte själv ta emot fredspriset. Liu har ständigt förnekat anklagelserna. "Oppositionen är inte densamma som att underminera", påpekade han. Liu Xiaobo dog sommaren 2017, 61 år gammal.

Nobels fredspris 2017

I år går fredspriset till Internationella kampanjen för att avskaffa kärnvapen (ICAN) "för sitt arbete med att uppmärksamma de katastrofala humanitära konsekvenserna av all användning av kärnvapen och för sitt banbrytande arbete med att åstadkomma ett avtal som förbjuder sådana vapen".

En internationell koalition

ICAN är en internationell koalition av icke-statliga organisationer. I dagsläget består koalitionen av 468 organisationer i 101 länder. Vissa organisationer är små och lokala, andra är stora och internationella. Tretton svenska organisationer ingår i koalitionen.

ICAN grundades i Australien och lanserade officiellt sin kampanj 2007. Målet med kampanjen är att förbjuda kärnvapen i världen. ICAN:s huvudkontor ligger i Genève i Schweiz och dess generalsekreterare är svenskan Beatrice Fihn.

Vad är kärnvapen?

Det finns två olika huvudtyper av kärnvapen: atombomber och vätebomber. Båda dessa får sin katastrofala kraft från kärnreaktioner som sker i bomben.

Den första huvudtypen är atombomber. Dessa kallas även fissionsbomber, eftersom de får sin energi från fission, alltså klyvning av tunga atomkärnor, som till exempel uran. När atomkärnor klyvs frigörs nämligen stora mängder energi. I en atombomb sker en kedjereaktion: när en atomkärna klyvs frigörs kärnpartiklar som i sin tur klyver nya atomkärnor, och så vidare. Atombomber har använts två gånger i krig, när USA 1945 släppte bomber över de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki.

Den andra typen av kärnvapen är vätebomber. Dessa kallas även för termonukleära bomber. Vätebomber bygger framför allt på energi som frigörs genom fusion, alltså sammanslagning av lätta atomkärnor till en tyngre atomkärna, närmare bestämt vätekärnor till heliumkärnor. De flesta kärnvapen idag är vätebomber som bygger på olika kombinationer av fission och fusion.

Kärnvapenstater

Det finns fem officiella kärnvapenstater: USA, Ryssland, Storbritannien, Frankrike och Kina. Det var dessa stater som hade kärnvapen när det så kallade icke-spridningsavtalet (Nuclear Non-Proliferation Treaty, NPT) trädde i kraft 1970. Därmed blev de erkända som kärnvapenstater. Enligt avtalet får de inte sprida kärnvapen till andra länder.

Sedan 1970 har ytterligare ett antal stater skaffat kärnvapen: Indien, Pakistan, Israel och Nordkorea. Dessa stater står utanför icke-spridningsavtalet. Det finns idag ungefär 15 000 kärnvapen i världen. Drygt 90 % av dessa äger USA och Ryssland.

Ett historiskt avtal

ICAN arbetar för en kärnvapenfri värld. ICAN var också drivande i arbetet bakom det historiska avtalet Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons som förhandlades fram av FN våren 2017, ett avtal som förbjuder utveckling, tillverkning, innehav och användning av kärnvapen. Hittills har 53 länder skrivit under avtalet och tre länder ratificerat det. När femtio länder har ratificerat avtalet träder det i kraft och blir då juridiskt bindande för länderna som ingår.

Inga av de nio kärnvapenstaterna har skrivit under det. ICAN fokuserar nu sitt arbete på att få fler länder att skriva under och ratificera avtalet.

Tio års kamp

Enligt Norska Nobelkommittén, som utser fredspristagarna, finns det en stor fara i att vissa länder idag moderniserar sina kärnvapen. Det finns också en risk att andra stater försöker utveckla egna kärnvapen. Kärnvapen är ett hot mot mänskligheten och därför behövs internationella avtal som förbjuder kärnvapen, på samma sätt som det finns avtal som förbjuder landminor och kemiska vapen.

ICAN får priset tio år efter de lanserade sin kampanj, för att de gett kampen för en värld utan kärnvapen ny kraft.

Källa till avsnitten om kärnvapen: www.laromkarnvapen.se

